

Ádám és Lucifer, magyar és francia romantika

Lucifernek a londoni bábjátékos majomkomédiája alkalmat ad arra, hogy irodalmi jártasságát megcsillogtassa. Ádám ízetlen tréfának tartja, hogy a bábjátékos a bűnbeesés történetével mulattatja az éretlen fiatalságot.

„A *torz* az épen, mit nem tűrhetek“ —

kiáltja kissé türelmetlenül, hisz találva érezheti magát... Lucifer védelmére veszi a torzot, Victor Hugo „grotesque et sublime“ ellentétpárjának felét:

„Rajtad tapadt még a görög világból,
Ládd, én fia, vagy apja hogyha tetszik,
— Mert szellemek közt ez nem nagy különbség —
Az új iránynak, a romantikának.
En épen a *torzban* gyönyörködöm.
Az ember arca egy majomvonás;
A nagyszerű után egy sárdobás;
Ficamlott érzés, tisztos szőrruha;
Kéjhölgytül a szemérem szózata;
Tömjénezése hitványnak, kicsinynek;
Szerelmi élvre átka egy kiéltnek;
Feledtetik, hogy országom veszett,
Mert új alakban újra éledek.“

Eszerint Ádámban van valami görögös — valami klasszikus. Mindíg azonossága, következetes idealizmusa, általános érvényűsége, töretlen férfiasága... Lucifer viszont a romantikát szereti, — azt a romantikát, amelyben a francia manifesztumok a fönséges („nagyszerű“) s neveléses („*torz*“) keverékét és az ellentétet, antitézist hangsúlyozták, nem feledkezvén meg a romantika és az ördög szoros kapcsolatairól. Újabban egy amerikai kutató, Maximilien Rudwin egész sor könyvön át¹ keresi az irodalomban a démonit, az ördög, hiába a „hideg ész“ képviselője: mindaz, ami a természetfölötti az ördög hiába a „hideg ész“ képviselője: mindez ami a természetfölötti világból rendelkezésére áll — boszorkányok, bűvös ajándékok, tündéri rontások — régen romantikus bélyeget kapott. Amellett áldozata, Faust Henrik középkori német és így a romantika hálójának zsákmánya. Ádám ezzel szemben alighogy érinti a középkor talaját s a *bizánci* középkornak nincs igazi középkor-hangulata: a pozitívizmus távoli megfigyelőjének tetejéről szemlélt medievizmus csupa sötétség, barbárság, hiba; nincs benne semmi csábító, borzongató bűbáj. Ha végül — sok száz példa közül — megemlítjük E. T. A. Hoffmann meséinek ördögi bűvészeit s Frédéric Soulié nálunk is ismert *Mémoires du Diable*-jét, talán felmentést is nyertünk már annak a régi tételnek bizonyítgatása alól, mely szerint az irodalmi korszakok közül a romantikus áll legszorosabb kapcsolatban a stilizált és átértékelt ördöggel.

¹ Főkép: *Les Ecrivains diaboliques de France*. Paris, Figuière, 1938. Benne bibliográfia.

De Madáchnál pontosabban iránylik minden Victor Hugo híres kiáltványa, a *Cromwell* előszava felé.² „Az emberarcra egy majomvonás“ — esetleg több is! — sokszor kerül abban a világban, amelyből, ha szemünk elé idézzük, Quasimodo és Triboulet arca tolul fel emlékezetünkbe. „A nagyszerű után egy sárdobás“: a rim kedvéért átdolgozott megfelelője a „fenséges után nevelésnek“-nek. A következő sor a romanticizmus sok bűnös papja közül Claude Frollóra is illik.³ Aztán a valódi énjét eltitkoló Marion de Lorme következik a két sorban főképp a mulató király és udvara: *Le Roi s'amuse*...

Még két részlet érdemi meg figyelmünket. Az egyik, hogy Lucifer Shakespeare-t is említi itt:

Vajon tetszőbb-e egy Shakespeare neked,
Mint nékik e torzképü összevissza?*

Shakespeare ugyan a romanticizmus bálványa s így inkább Lucifer birodalmához tartozik. De a magyar romantikus eszmekörben Shakespeare a szó szoros értelmében klasszikus: minden időkre szóló és szétoszló megvalósulása nagy emberi törekvéseknek. Ily értelemben természetes, hogy Ádámnak leg-alább annyi joga van hozzá, mint az örökké bíráló, kicsinyeskedő, visszatartó ördögnek. Ha ezt a jelenetet francia írta volna, Ádámé Racine lett volna, Luciferé Shakespeare.

A másik is ezzel a különbséggel függ össze. A magyar romantikus nemzet, a magyar irodalom romantikus irodalom.⁴ De a magyar romantikán mindig „tapad valami a görög világból“. A magyar romantikáról sohasem lehet elmondani azt, amit a franciáról oly sokszor mondanak el — egyébként igaztalanul — a teljes típusok kerekességére törő franciák: hogy „idegen“, hogy „eretnek“, hogy „romboló“, „lázadó“... A magyar romantika erejének java építő erő, amelyre éppen azért van szükség, hogy a dinamika nemzet mélységeiből (mult, nép, tősgyökeresség) fölhozza a nélkülözhetetlen értékeket. Az „eretnesség“ s a „lázadás“ pedig a magyar szótárban „vox media“, nincs benne magától értetődő elítélés. A külföldi romanticizmus minden hatóeszközét szívesen s eredményesen használó magyar romantikára volt szükség, hogy végleges formát kapjon a magyar „klasszicizmus“: Vörösmartytól Aranyig, Jókaitól Madáchig minden nagy magyar író olyan, mint az alföldi nagy erdők tölgyei: a fák tökéletes vonalú, nyugalmas klasszikusai eltűnt mocsarak lidérces vizébe nyújtóztatják fantasztikus gyökereiket.

Madách úgy érzi, hogy Ádámja görögös, nem romantikus. De amikor ezt a nevezetes s elgőggé figyelemre nem méltatott pár sorát leírja, görögösgén azt a magyarrá vált klasszicizmust érti, ami a plasztikusság és az erőkultusz esztétikai középarányosa, romantikán pedig a francia romanticizmust. Jó ezt észbe vennünk, ha nem akarjuk félreérteni a költő gondolatát, aki egy kis irodalmi vitával csak azért fűszerezte itt történetfilozófiai eszmemenetét, mert ebben a romantika körül folyó vitában világnézeti és nemzetszemléleti kérdések húzódnak meg az irodalmi álarcok mögött.

Hankiss János.

² Természetesen nincs kizárva, hogy a híres manifesztum valamelyik kivonatán keresztül hatott.

³ Frollón ugyan nincs „szőrüha“, mert világi pap, de a Tragédia stilizál és főképp konkrétebbé tesz.

⁴ Henri Tronchon állapította meg az amsterdami (II.) irodalomtörténeti kongresszuson, hogy a magyar irodalom minden korszakában romantikus irodalom.

Hamlet monológjának hatása Aranyra és Vörösmartyra.

A nagy művésznek és a nagy költőnek nemcsak alkotása halhatatlan, de kisugárzási ereje is szinte végtelen. A velencei doze-palota nélkül másképp épült volna fel a lagunák városa, Horatius és Ovidius nyomait megtalálhatjuk minden kor lírájában, Shakespearét a drámában. A nagy alkotó maga körül hullámokat ver a térben és az időben; a távolról jövő hullámok megérintik más idők költőinek érzékeny lelkét és a hullámok hatására megszületik az új. Nehéz és mindig vitatható az összefüggés megállapítása, de mindig értékes, mert rávilágít a lélek teremtő erejére. Shakespeare egyik képének hatásával szándékozom az alábbiakban foglalkozni.

Hamlet tragikumára a legélesebb fényt a harmadik felvonulásbeli monológna híres sorai vetik.

Ekkép az öntudat
Belölünk mind gyávát csinál,
S az elszántság természetes színét
A gondolat halványra betegíti;
Ily kételkedés által sok nagyszerű
Pontos merény kifordul medréből
S elveszti tett nevét.

Arany János fordításából nagyon szemléltetően érezzük, hogy a gondolat és a tett között gyakran állanak akadályok. Az elmélkedő és a cselekvő ember típusai távolállanak egymástól. A tragikum akkor következik be, ha az elmélkedő embert a körülmények, a véletlen, a végzet cselekvésre szorítják. Sok tekintetben hasonló gondolatot fejez ki Shakespeare a Macbethben. Macbeth sem tartozik az igazi cselekvő emberek sorába; veleszületett nagyra-vágvása, a jövendölés útján megnyilatkozó végzete, feleségének gátlásokat nem ismerő ereje szorítja a cselekvés útjára. Ismeri önmagát. A negyedik felvonás első színében majdnem a Hamlet gondolatát fejezi ki az elmélkedés cselekvéshervasztó erejéről. Szinte fogadalmat tesz következő szavaival:

Gyors szándékot utól nem ér a tett,
Ha csak tüstént nyomán nincs. Ezután
Szívem zsengeje mindenkor legyen
Kezemnek is zsengeje! Rajta, mindjárt
Tett koronázza első szándékom!
Gondolva, végrehajtva.

(Szász Károly fordítása.)

A tettet szülni akaró lélek vajúdását talán legszemléletesebben Brutus monológjában látjuk.

Mióta Cassius Caesar ellen unszolt,
Nem alhatám. A veszélyteli
Tett megtevése s gondolása közt
Egész idő olyan, mint rémalak,
S borzalmas álom. Akkor a halandó
Életművek s a génius tanácsot
Ülnek s az ember alkotmánya, mint
Egy kis királyság, háborog magában
S a zendülésnek sorsát szenvedí.

(Vörösmarty ford.: Julius Caesar II. felv. 1. szín.)

A gondolat nehezen tud tette válni. Shakespeare-nek ez a megállapítása visszatükröződik a magyar költészetben éppen annál a két költőnél, akik nagyon sokáig és nagyon behatóan foglalkoztak az angol drámaíró műveivel.

Edwárd király kemény szemrehányást tett a leigázott Wales urainak, hogy senki sem dicsőíti tetteit. A vendég welsi urak szívében fellobban a harag. A lobogó indulat előtör, hogy a vér bíborával fesse meg arcaikat és cselekvéssé váljék. Szinte látjuk az előtörő vér útját. De mielőtt feltört volna az indulat, útjában találkozott a meggondolással és „orcáikon mint félelem, sápadt el a harag“. Ez a gyönyörű kép aligha született volna meg a hamleti mondás hatása nélkül.

A másik csodálatos kép Vörösmarty képzeletének teremtménye. Már távolabb áll a hamleti gondolattól, de a költő alkalmasint öntudatlanul is Shakespeare hatása alatt állott.

Férfi karján a meggondolásnak
Kél a halvány arcu hölgy, a méla bú.

(Lisza Ferenchez.)

Az elmélkedésnek, gondolkodásnak nem gyors és bátor cselekvés a következménye, hanem a lehangoltság, a bánat. „Az elszántság természetes színét a gondolat halványra betegíti.“

Az arcán feltűnő sápadást, a meggondolással jelentkező méla bút különben Sh. Troilus és Kreszidájában is megtaláljuk. A sokáig húzódó háború sikertelenségén borongó görög vezérekhez Agamemnon így szól: „Vezérek! Mi bú szült sápadást orcátokon?“ (Fejes János ford.: I. felv., 3. szín.)

A költő érzékeny lelke a kívülről jövő hatást felfogja, magáévá teszi, átalakítja; a kisugárzó erő elvégezte termékenyítő hatását: újat teremtett.

Lengyel Miklós.

Mészáros Ignác történeti forráshasználata.

Mészáros Ignácnak, a *Kartigám* nevezetes írójának a Nemzeti Múzeumban található kéziratai között egy történeti munka is maradt ránk 1771-ből: *A | Magyaroknak és Magyar Országának | úgy | fejedelmeiknek és királyaiknak | eredetéről, elő-meneteleiről, szerentsés és sze- | rentsetlen hadairól, ditsős és ditsötlen dolgai- | rol, Országlásáról, | és ennek természetéről | való rövid Sommába szorított | Historia, | melyet munkálta | Csálloközű | Nagy Lutséi, és Bodó Báári Mészáros Ignác.* (Jelzése: Fol. Hung. 46.) Ennek az erősen katolikus és Habsburg-párti jellegű munkának egyik forrása a hún történetre vonatkozólag *Timon Sámuel S. J.: Imago antiquae Hungariae* c. munkája (1733); Mészáros maga is megjelöli forrásául.

Mészáros a hún történetbe beilleszti Priscos rhetor követségét (4a—5a. ív), mégpedig első személyben írva, mintha ez a leírás magától Priscostól származnék. Pedig ezt is csak Timontól vette, aki a beszámolónak elég részletes kivonatában Attila lakomájának leírását Cantoclarus fordítása szerint¹ — kisebb stiláris változtatásokat nem tekintve — szószerint idézte. Viszont Timon nemcsak kivonatot ad, hanem magyaráz is; belevesz az ere-

¹ Excerpta de legationibus. Carolus Cantoclarus kiadása. Paris, 1606.

deti szövegben nem szereplő helyneveket (a követségnek commentátorok által kikövetkeztetett állomásait); ezeket Mészáros fordításában már Priscos ajkára adja, sőt még olyan szokásokat és epizódokat is szűr közbe, amelyek az *Excerptában* nem szerepeltek.

Mellőzve a kisebb változtatásokat, rövidítéseket és betoldásokat, a főbb eltérések a következők:

1. *Helynevek.* Timon a Konstantinápolyból való elindulásnak a következő rövid kivonatát adja, illetőleg Mészáros azt így fordítja le:

„...excensionem fecerunt Edessi... Inde terrestri itinere contenderunt Sardicam... Postridie tempore venerunt Nayssam vel Nissam... altero die plana attigerunt, eodemque Danubium lintre trajecerunt... Postero die ad castra Attilae delati, quae locata fuerunt ex adverso Vidini inter Danubium et Schillum fluvium.“ (Liber II, Capitulum V, 182—3. l.)

„Mi, úgy írja (t. i. Priscos) Konstantinápolyból *Edessza*, Szardika, Niszsza városokon által *Vidin* váráig a' Dunához jövén, itten nyertt Hunniai kalauztól Attilának Dunán túl táborozó hadához vezetettünk, mely *Vidinek ellenében Sill és Duna között* táborozot.“ (4a.)

Edessza, valamint a *Viddinnel átellenben a „Sill és Duna között“* elterülő táborhely nem szerepel az eredeti *De legationibus*-ban. De nem fordul elő *Jászberény*² sem, amelyet Otrokócsi Fóris Ferenc tett meg Attila egyik táborhelyének. Timon ezt a véleményt nem tette magáévá; megcáfolta Otrokócsit (183. l.), Mészáros azonban Attila következő táborhelyét éppen Jászberény környékére teszi:

„Attila akkor már a' seregétől Háza Népéhez *Jász-berénybe* táborozván.“ (4a.)

(Mészáros még kihagyja néhány folyónak a nevét, amelyeken a követség átkelt és amelyeket Timon is említ kivonatában.)

Egy személynevet is megváltoztat Mészáros: Berichus (= βερίχος) nevét magyarosan *Bericnek* írja. (4a.)

2. *Szokások, epizódok.* A lakoma leírásában ezt találjuk:

Mészáros: ...Attila... minket is, *Rátzok szokása szerént*, kezünkbe tsapván a' kezét, meg-köszöntött. (4a.)

A *thrák* név azonosítása a rácokéval: Mészáros ötlete. Semmi akadályja sincs, hiszen a thrákok a római uralom alatt csakugyan éltek hazánk földjén, a rácok meg Mészáros korában már régi telepeseink voltak; másrészt a leírt szokás fennmaradt mind a magyaroknál, mind a rácoknál.

Érdekes az az eltérés is, amely a féleszű szittyia epizódját érinti. Az eredeti szöveg szerint ugyanis ez csak „sületlenségeket“³ (carmina... absurda⁴) mond, de arról szó sincs, hogy több nyelven mondaná. Viszont ezután következik Zerchon megjelenése, aki valóban vegyíti az avszón, hún és gót nyelv szavait és ezáltal éppen olyan nevetségessé válik, akárcsak az előbbi szittyia.

² Jászberényt még Szabó Károly is elfogadta Attila főhadiszállásának (Etel lakáról. Kisebb tört. munk. 1873, 61—75. l.), viszont Salamon Ferenc már Szeged tájékára tette. (Száz. 1881, 1—39. l.) Ma inkább azon vélemény felé hajlanak, hogy a Tisza—Marosszögben volt.

³ Szabó Károly ford. kis tört. munk., I. k. 51. l.

⁴ Cantoclarus, i. m. 128. l.

Timon már nem idézi az egész Zerchon-jelenetet, de meghagyja a vendégeknek a sok nyelv keverése által való megkacagtatását. Mészáros, látva, hogy Zerchon beszéde az előbbi hűtást váltja ki, a két jelenetet eggyé olvasztja: nála „a szittyá indította a vendégeket nevetésre bolyókás, és mindenféle nyelveken való, öszve habartt beszédével”. (4b.)

Mi oka volt erre? A Zerchon-jelenetet — mint nem magyar érdekűt — fölöslegesnek tartotta idézni. De átvette belőle és a szittyára alkalmazta Zerchon soknyelvűségének részletét, mégha az nevetésre szolgált is: hadd lássák, hogy a magyar nemzet olyan művelt, hogy még ősei is több nyelven beszéltek.

Mészáros különben is igyekszik rokonszenvenné tenni a szittyát. Nála ez nem féleszű (nec sani sensus⁵), hanem csak „bolondozó” és nem is sületlenségeket (carmina absurda) mond, hanem csak „bolyókás” beszédet.

Midazonáltal nem merjük biztosan állítani, hogy Mészárost ez a szempont vezette a változtatásban. Mert ez esetben miért hagyta volna ki azt a Timonnál szereplő mondatot, mely szerint a húnok latinul és germánul is tudtak? Másrészt ha Timonnal a szószerinti idézetben nem is szerepel annak a bizonyos szittyának három nyelven tudása, később a tartalomban ő is ezt írja:

„Et quo pacto *Hunnus morio tribus illis lingvis fari, aut risum concitare potuisset, si eas et ipse, et convivae ignorassent?*” (190. l.)

A kisebb változtatások közül kettőt emelünk ki:

Egy helyen Mészáros, úgy látszik, félreértette a szöveget, bár az is lehet, hogy csak rövidíteni akart és ezért olvasztotta egybe Attila két kerevetének leírását:

Excerpta és Timon: in medio vero sedebat Attilas in lecto; e cujus regione erat et alter lectus, pone quem erant quidam gradus, qui ad ejus cubile ferebant, linteis candidis, et variis tapetibus venustatis et ornatus gratia contactum simile cubilibus, quae Romani, et Graeci nubentibus adornare pro more habent. (Excerpta 125. l.; Timon 185. l.)

Mészáros: Közepette ül vala Attila egy magasb nyoszolyás, és párnás zettzél ezékben... (4a.)

Priscos leírása szerint Attila nem a díszes széken ült, csak mögötte levő kerevete volt ilyen. A görögöket és rómaiakat meg sem említi Mészáros.

A másik jelentéktelen változtatás, melyre felhívjuk a figyelmet: Timon is, Mészáros is a negyedik nap eseményei közé illeszti be az ajándékok átadását Krekának (Cantoclarus ezt írja Cercának, Attila első feleségét Reccának), holott ez már a második napon, a nagy lakoma előtt megtörtént:

Timon: Quarto die ad interiores aedium Attilianarum partes se Priscos intulit, donaque verbis ornata dedit Cercae, alteri Attilae uxori, quam in uno latere conclavis frequentes circumstabant famuli, in altero ancillae pavimento tapetiis instrato insidentes acu pingebant, variabantque. (190—91. l.)

Mészáros: Negyed Nap Attilának belső szobáiba ereszteténk, holott tett ékesen szólással Attila második feleségének Krekának az ajándékokat benyújtánk, kit a szobában egy félről jeles számú Inások, más félről szőnyeggel

⁵ Timon, i. m. 188. l.

bé-burított padimentomon ülő, és himet varró szolgáló Leányok környül szolgáltak. (5a.)

Kutatásunk eredményét a következőkben foglalhatjuk össze: Mészáros Timon kivonatát első személyben fordítja akkor is, ha ezáltal olyan helynevek, szokások és epizódok kerülnek Priscos követségének leírásába, melyek abban nem fordultak elő. Nevezetesen:

1. Priscost Edesszén keresztül vezeti.
2. Attila egyik táborhelyét Viddinnel átellenben, a Sill és Duna közé,
3. a másikat Jászberénybe teszi.
4. Attila két kerevetének leírását összeolvasztja.
5. βερίχος nevét magyarosan *Berics*nek írja.
6. A rácokat azonosítja a thrákokkal.
7. Zerchon és a szittyva epizódját összeolvasztja. A szittyvát rokonszenvesnek tünteti fel.

May István.

Erdélyi népmese Mikes Kelemen egyik levelében.

A törökországi levelek LX.-a ekkép kezdődik: „Hol vagyon? Hol vagyon az a puskás, ki meglőtte azt a farkast, ki megette azt a kecskét, kit apám vett a vásáron?“ Mikes ezzel csak azt a türelmetlenséget, vagy inkább azt a lemondást érezteti, amellyel állítólag elveszett előző levelének megtalálóját keresi. De ez a néhány izgatott sor egyrészt megvilágításra szorul, másrészt világosságot is hoz.

Világot vet reá az a népmese, melyet Erdélyi János épp Erdélyben (közlelbi helyet nem jelöl) jegyzett föl.¹ Ennek a harmadik versszaka így szól:

Vajjon hol van az a puskás,
Ki meglőtte azt a farkast,
Ki megette azt a kecskét,
Kit apám vett a vásáron,
Fél pénzen, fél garason?

A versszak oly verses meséből való, amely a láncolatossá, halmozódó mesék fajához tartozik. Ezt a típust a magyar népköltési hagyományban három mese képviseli: 1. A miénk, melynek Katona Lajos tárgy történeti okból ezt a nevet adja: Jakab. 2. A kakas és a jérce. 3. A kóró és a kismadár, amelynek a magyarokon kívül más változatát eddig, úgy látszik, nem jelezték. Ennek a mesefajnak az a sajátossága, hogy folytonos ismétlései következtében az utolsó versszakból helyreállítható az egész mese. Erdélyi Jánosnál ez az utolsó versszak így szól:

Vajjon hol van az a halál,
Ki elvitte a mészáros,
Ki levágta a tehenet,
Ki megitta azt a vizet,
Ki elnyelte azt a puskást,
Ki meglőtte azt a farkast,
Ki megette azt a kecskét,
Kit apám vett a vásáron,
Fél pénzen, fél garason?

¹ Erdélyi János, *Népdalok és mondák*. III., Pest, 1848. 151, 152.

Kevés mesefaj foglalkoztatta az összehasonlító kutatókat annyira, mint a láncolatos mese: minálunk épp a legkiválóbbakat, Katona Lajost, aki összeállította a tárgy magyar változatait, Binder Jenőt, aki a magyar és külföldi néphagyományoknak, valamint a reájuk vonatkozó tudományos irodalomnak széles és mély ismeretével mutatta be ezt a típust. Föltűnik, hogy egyikük sem utal Mikesre.

Pedig Mikes idézete tárgytörténelmileg is jelentős. A tárgynak legrégebbi följegyzésüül kettő ismeretes: Az egyiket Reinhold Köhler (Kleinere Schriften, III. 355) adta ki, a „Neu vermehrtes Berg-Lieder-Büchlein“-ből, a másikat Ulrich, Johann Kaspar, zürichi pap, 1768-ban. Minthogy Mikes 1725. április 22-ről keltezi a levelét, korban megelőzi a két legrégebbi följegyzést. Régebbi csakis még két célzás, Cervantesnél (Don Quixote, I. 16) és Fischartnál (Gargantua, 1575, XXV).

Tartalmilag is figyelemreméltó. A legtöbb magyar változatban és az európai párhuzamokban a mese szereplői csak veszedelemben forognak, de el nem pusztulnak, a hentes nem vágja le az ökröt, mert fél a hóhértól; az ökör nem issza meg a vizet, mert fél a hentesétől; a víz nem oltja a tüzet, mert fél az ökörtől; a tűz nem emészti meg a farkót, mert fél a víztől; a farkó nem csapja a kutyát, mert fél a tüztől, stb. Ellenben az erdélyi mesében mézárós, tehén, víz, puskás, farkas, kecske, mind odavész. Ebben a cselekvényben az erdélyi népmeséhez közeláll a Kálmány Lajos (Szeged népe, I, 151) följegyezte verses mese: A bot és a bak. Mindkettő pedig közel áll ahhoz az énekhez, mellyel a zsidók a peszach-ünnep első két estéjén lezárják a házi istentiszteletet. Ennek az éneknek német változata sajtáságosképen átkerült Clemens-Brentano (Das Knaben Wunderhorn) német népköltési gyűjteményébe. Utolsó versszaka így szól:

Da kam unser lieber Herrgott
Und schlächt den Malach Hammoves,
Der da hat geschlächet den Schochet,
Der da hat geschlächet den Ochsen.
Dass er hat getrunken das Wasserlein,
Das da hat verlöscht das Feuerlein,
Das da hat verbrennt das Stöckelein,
Das da hat geschlagen das Hündelein,
Das da hat gebissen das Kätzlein
Das da hat gegessen das Zicklein,
Das da hat gekauft mein Väterlein,
Um zwei Schilling Pfennig,
Ein Zicklein! Ein Zicklein!

Ha csak az erdélyi verses népmesével volna dolgunk, szabad volna talán szombatos hatásra gondolnunk. De a Kálmány-följegyezte madarásztói változat gyöngíti ezt a föltevést. A figyelemre méltó egyezés még további vizsgálatra indíthat.

Heller Bernát.